

Ameryka Łacińska

„STO ZAGINIONYCH OBIEKTÓW”

Wydana w 1997 r. przez Międzynarodową Radę Muzeów (ICOM) książka, poświęcona grabieży dóbr kultury, była trzecią publikacją poświęconą tej tematyce.

Poprzez popularyzację strat ponoszonych przez państwa różnych regionów ICOM włączył się w światową walkę z kradzieżami i handlem nielegalnie pozyskanymi dobrami kultury. Upowszechnianie wiedzy o poszukiwanych zabytkach ponad granicami i podziałami politycznymi jest jedną z ważnych form ochrony. Ameryka Południowa wydaje się być bardzo odległym kontynentem. Często zapominamy, że w dobie nowoczesnych środków transportu skradziony zabytek może znaleźć się w Europie w ciągu kilkunastu godzin. Bogate społeczeństwa europejskie i Stany Zjednoczone to główni odbiorcy sztuki kultur południowoamerykańskich.

Dziedzictwo kulturowe wszystkich krajów Ameryki Południowej jest zagrożone. Do najbardziej zagrożonych kategorii obiektów należy zaliczyć:

- rzeźby kamienne,
- malowidła naścienne i elementy wyposażenia architektonicznego zabytkowych budynków i budowli,
- przedmioty pochodzące z nielegalnie penetrowanych stanowisk archeologicznych,
- muzea, kościoły i inne obiekty gromadzące dzieła sztuki.

Kradzieże kamiennych rzeźb na skalę masową rozpoczęły się na początku lat 60. XX w. Gdybyśmy prześledzili rynek dzieł sztuki, można byłoby zauważyć, że w tym samym czasie odnotowano wysoki wzrost wartości dzieł sztuki na światowych rynkach antykwarycznych oraz zainteresowanie wcześniej mało znaną sztuką prekolumbijską. Odpowiedzią na wzrost notowań antykwarycznych w Europie był znaczący wzrost kradzieży dzieł sztuki z muzeów. W Ameryce Południowej rozpoczęto regularną pene-

trację zasobów sztuki w poszczególnych krajach. Niestabilna sytuacja polityczna w większości państw tego regionu sprzyjała dokonywaniu zorganizowanego rabunku. Wobec ciężkiej sytuacji gospodarczej i politycznej ochrona zasobów dziedzictwa narodowego schodziła na dalszy plan. Zdecydowana większość aktów prawnych, wprowadzających ochronę dziedzictwa narodowego, pochodzi z lat 80. (np. konstytucja Peru, Gwatemali, Kolumbii).

Grabieże sprzyjały również w wielu wypadkach warunki terenowe. Zabytki kultur prekolumbijskich znajdowały się bardzo często w trudno dostępnych i słabo zaludnionych terenach. Z uwagi na wielkość niektórych elementów kamiennych odkuwano je od budowli. Karawany mułów transportowały je do najbliższych rzek, którymi spławiano je do portów i wysyłano dalej do

▲ Argentyna, kamienna siedząca postać skradziona z Instytutu Archeologii Uniwersytetu w Tucuman, w kwietniu 1997 r.

◀ Nikaragua, czterometrowa rzeźba bazaltowa (VIII–XV w.)

◀ Brazylia, srebrny cyzelowany kubełek z łańcuchem, kradzież z muzeum Castro Maya w Rio de Janeiro w maju 1989 r.

▶ Peru, złote maski pośmiertne (I–VI w.)

Europy czy Stanów Zjednoczonych. Korzystanie z transportu morskiego ułatwiało nielegalny wywóz (drogą lotniczą znacznie trudniej byłoby wywieźć duże rzeźby czy elementy kamienne). Poszkodowane kraje rzadko dysponowały dokumentacją fotograficzną, która umożliwiłaby identyfikację zrabowanych zabytków.

Jeszcze gorsza sytuacja (w dokumentacji) występuje w przypadku nielegalnej penetracji i rabowania stanowisk archeologicznych, grobowców i innych budowli, w których złodzieje rabują przeważnie drobne przedmioty (ceramika, wyroby z jadeitu itp.). Pozyskiwanie tych zabytków często łączy się z wykonywaniem podkopów pod budowlami, wierceniem i kuciem ścian (przy okazji niszczone są niezwykle cenne elementy zdobnicze). Nieudane próby przebiccia się przez konstrukcję budowli powodują ponawianie działań w innych miejscach. Służby archeologiczne znajdują czasami obiekty tak zniszczone, że grożą one zawaleniem. RAINPEG (Regional Archeological Investigation of North Peten Guatemala) zinwentaryzował stanowiska archeologiczne całkowicie lub prawie całkowicie zniszczone. Tylko w rejonie Penisuli na półwyspie Jukatan 80% wszystkich znanych stanowisk archeologicznych zostało zniszczonych w mniejszym lub większym stopniu przez prowadzenie nielegalnych wykopaliisk.

Na straty spowodowane kradzieżami narażone są również muzea, kościoły i in-

ne instytucje posiadające w swoich zasobach dobra kultury. W tym zakresie sytuacja w poszczególnych krajach Ameryki Południowej nie odbiega od europejskich standardów. Charakter kradzieży przedmiotów wskazuje, że tylko część z nich podlega przemytowi poza granice, a część zostaje w kraju.

W latach 90. dał się wyraźnie zauważyć rozwój współpracy pomiędzy państwami regionu, mający na celu współdziałanie przy poszukiwaniu i odzyskiwaniu nielegalnie pozyskanych i wywiezionych dóbr kultury. Dla wielu krajów podstawą współdziałania jest konwencja UNESCO (tzw. paryska) z 14 listopada 1970 r. o środkach zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przeniesieniu własności dóbr kultury (Polska jest również stroną konwencji – DzU z 1974 r. nr 20 poz. 106). Sygnatariusze tej konwencji uznali (art. 2.1), że nielegalny przywóz, wywóz i przenoszenie własności dóbr kultury stanowią jedną z głównych przyczyn zubożenia dziedzictwa kulturowego krajów, z których te dobra pochodzą. Jednym z najbardziej skutecznych środków ochrony dóbr kultury przed wymienionymi niebezpieczeństwami jest współpraca mię-

dzynarodowa. W ramach wewnętrznych uregulowań prawnych sygnatariusze konwencji mają między innymi:

- zapobiegać, przy użyciu wszelkich środków, przenoszeniu własności dóbr kultury przyczyniającemu się do ich nielegalnego wywozu lub przywozu,
- zapewniać, aby właściwe służby współpracowały w celu ułatwienia prawowitemu właścicielowi odzyskania, w możliwie najszybszym terminie, nielegalnie wywiezionych dóbr kultury,
- uznawać roszczenia zmierzające do odzyskania zaginionych lub skradzionych dóbr kultury wysuwane przez prawowitego właściciela.

Niezależnie od konwencji paryskiej, państwa Ameryki Południowej starają się regulować zasady współpracy w drodze umów dwustronnych. Meksyk podpisał takie umowy z Peru, Gwatemalą i Stanami Zjednoczonymi. Dla poprawy współpracy organizuje się regionalne konferencje poświęcone sposobom ograniczenia nielegalnego wywozu dóbr kultury.

Przy uwzględnieniu całej specyfiki grabieży dóbr kultury w krajach Ameryki Łacińskiej pod jednym względem sytuacja wygląda podobnie – dziedzictwo kulturowe każdego kraju jest zagrożone niezależnie od miejsca jego położenia. Pod tym względem sytuacja w krajach wszystkich kontynentów wygląda podobnie.

◀ Kolumbia, złota figurka wotywna (IV–XVI w.)

▶ Kostaryka, rzeźba, kamień wulkaniczny, przedstawiająca postać ptaka i zarazem jaguara (II–VII w.)

◀ Peru, medalion złoty z turkusami (I–VI w.)

▼ Brazylia, dzban srebrny (2. poł. XIX w.)

